

ฝ่าย ๑

ชุดโครงการวิจัย
ประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย
ในประเทศไทย

โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานวิจัยหมายเลข ๑๒
บทสังเคราะห์สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและ
ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

โดย
รศ.ณรงค์ ใจหาญ และคณะวิจัย

การวิจัยเบื้องต้นนำเสนอในการประชุมทางวิชาการ
โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย
ในประเทศไทย

ณ โรงแรมเอสดี อเวนิว
ระหว่างวันที่ ๓-๔ มิถุนายน ๒๕๔๑

ชุดโครงการวิจัย
ประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย
ในประเทศไทย

โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานวิจัยหมายเลข ๑๒
บทสังเคราะห์สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและ
ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

โดย
รศ.ณรงค์ ใจหาญ และคณะวิจัย

รายงานผลการวิจัยเบื้องต้นนำเสนอในการประชุมทางวิชาการ
ชุดโครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย
ในประเทศไทย

ณ โรงแรมเอสดี อเวนิว
ระหว่างวันที่ ๓-๔ มิถุนายน ๒๕๔๑

รายงานวิจัยภายใต้

ชุดโครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้

เรื่อง สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานวิจัยหมายเลข ๑ :	สถานภาพของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย
รายงานวิจัยหมายเลข ๒ :	การศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย
รายงานวิจัยหมายเลข ๓ :	พฤติกรรมสุขภาพของชาวไทยบนพื้นที่สูง
รายงานวิจัยหมายเลข ๔ :	ปัญหาสุขภาพอนามัยของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย
รายงานวิจัยหมายเลข ๕ :	สภาพการประกอบอาชีพของชาวเขาในประเทศไทย
รายงานวิจัยหมายเลข ๖ :	ปัญหาการประกอบอาชีพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย
ในประเทศไทย
รายงานวิจัยหมายเลข ๗ :	ชนกลุ่มน้อยกับการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ฯ
รายงานวิจัยหมายเลข ๘ :	โสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยกับชบวนการค้าหญิง
ในประเทศไทยและข้ามชาติ
รายงานวิจัยหมายเลข ๙ :	ประสิทธิผลและการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขา
และชนกลุ่มน้อย ทั้งภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย
รายงานวิจัยหมายเลข ๑๐ :	สิทธิของชนกลุ่มน้อยในกฎหมายระหว่างประเทศ
รายงานวิจัยหมายเลข ๑๑ :	สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง
อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก
รายงานวิจัยหมายเลข ๑๒ :	บทสังเคราะห์สถานภาพและการดำรงชีวิตของ
ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

รายงานผลการวิจัยเบื้องต้นนำเสนอในการประชุมทางวิชาการ หมายเลข ๑๒
“บทสังเคราะห์สภาพภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยใน
ประเทศไทย”

โดย รศ.ณรงค์ ใจหาญ และคณะวิจัย

ภายใต้ชุดโครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย
ณ โรงแรมเอสดี อเวนิว กรุงเทพมหานคร
ระหว่างวันที่ ๓-๔ มิถุนายน ๒๕๔๑
โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

จัดพิมพ์โดย คณะวิจัยโครงการวิจัยชุดประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย
พิมพ์ครั้งที่ ๒ กันยายน ๒๕๔๑
นางสาวพัชรินทร์ ชลาประศาสน์
บรรณาธิการ

สารบัญ

	หน้า
1. ความเป็นมาของโครงการ	1
2. ขอบเขตการวิจัย	2
3. หัวข้อที่ศึกษา	3
4. วิธีการศึกษา	4
5. ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษา	5
6. บทสังเคราะห์ ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะ	15

บทสังเคราะห์

สถานการณ์และการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

โดย รศ.ณรงค์ ใจหาญ และคณะวิจัย

ความเป็นมาและขอบเขตการศึกษา

๑. ความเป็นมาของโครงการ

ชุดโครงการวิจัย ประเมินสถานการณ์องค์ความรู้ เรื่อง “สถานการณ์และการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย” จัดโดยคณะวิจัย ซึ่งได้รับแต่งตั้งจากศูนย์นิสิตาสาตร์ คณะนิสิตาสาตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้รับทุนสนับสนุนให้ดำเนินการจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมีระยะเวลาในการดำเนินการ ๖ เดือนตั้งแต่ ธันวาคม ๒๕๔๐-พฤษภาคม ๒๕๔๑ ซึ่งผลการศึกษาเพื่อประเมินสถานการณ์องค์ความรู้ในเรื่องนี้ จะนำมาเพื่อปรับปรุงและนำเสนอเค้าโครงการวิจัยในประเด็น เรื่อง สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ต่อไป

ปัญหาเริ่มแรก อันเป็นที่มาของการนำเสนอชุดโครงการวิจัย เพื่อประเมินสถานการณ์องค์ความรู้ เกิดจากการที่ศูนย์นิสิตาสาตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งมีกิจกรรมในการให้การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ได้เข้าไปดำเนินการช่วยเหลือชาวเขาเผ่าแม้ว ที่บ้านป่าหวาย อำเภอพบพระ จังหวัดตาก ซึ่งมีชาวเขาหลายคนในหมู่บ้านนี้และหมู่บ้านใกล้เคียง ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย ทั้ง ๆ ที่เป็นผู้ที่เกิดในประเทศไทย แต่เกิดปัญหาด้านทะเบียนจึงยังไม่ได้รับสัญชาติ และทะเบียนบ้าน (ทร. ๑๔) ซึ่งผลของการไม่ได้รับการลงสัญชาติไทยนี้เอง ทำให้ชาวเขาประสบปัญหาเรื่องการดำเนินชีวิต และการได้รับการสงเคราะห์หรือสวัสดิการต่าง ๆ มากมาย ดังนั้น ศูนย์นิสิตาสาตร์จึงได้แต่งตั้งคณะทำงานขึ้นมาชุดหนึ่ง เพื่อประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของอำเภอพบพระ จังหวัดตาก และชาวบ้านในการดำเนินการเกี่ยวกับการขอลงสัญชาติไทย ซึ่งก็ได้ดำเนินการต่อไปจนเจ้าหน้าที่ของอำเภอได้กรุณาเข้ามาสอบสวนและดำเนินเรื่องเพื่อออกสัญชาติให้ต่อไป นอกจากนี้ ยังพบว่า ชาวเขาที่อื่น ๆ เช่นที่อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง หรือที่จังหวัดน่าน และ จังหวัดเชียงราย ก็มีสภาพปัญหาในเรื่องการขอลงสัญชาติไทย และปัญหาของการไม่ได้รับสิทธิหรือการขอรับบริการจากรัฐในด้านต่าง ๆ อันเนื่องมาจากการไม่ได้สัญชาติไทยนี้ ซึ่งจากข้อมูลที่ได้รับในเบื้องต้นมีลักษณะคล้าย ๆ กัน ดังนั้น คณะทำงานที่เข้าช่วยเหลือจึงเห็นควรจะนำเสนอสภาพปัญหาของกฎหมายและผลกระทบของการไม่ได้รับสัญชาติไทย ว่าจะมีผลต่อการดำรงชีวิตหรือสภาพความเป็นอยู่ของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยอย่างไร และมีข้อเหมือนกันและแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่อย่างไร ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของรัฐที่มีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยต่อไป

ในเบื้องต้นคณะทำงานประสงค์จะศึกษาเฉพาะปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการขอลงสัญชาติไทย และนำเสนอสภาพปัญหาของชาวเขา ที่ประสบกับความยุ่งยากและไม่เป็นธรรมในการขอลงสัญชาติ ซึ่งมีตัวอย่างในหลายแห่งในจังหวัดตาก และจังหวัดอื่นๆ เพื่อนำเสนอรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ถึงสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไข ดังนั้นจึงได้ดำเนินการจัดสัมมนา ในระหว่างวันที่ ๒-๔ เมษายน ๒๕๓๕ เพื่อหาข้อมูลและข้อเท็จจริงเบื้องต้น เป็นข้อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านป่าห้วย อำเภอบพพระ จังหวัดตาก โดยสัมมนากับชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก และสัมภาษณ์ พุคคัยกับเจ้าหน้าที่ของอำเภอแม่สอด สำนักงานจังหวัดตาก เมื่อได้ข้อสรุปในการสัมมนา จึงเห็นประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มขึ้น ประกอบกับการที่ได้พบปะและหารือกับทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแล้ว คณะทำงานจึงมีความเห็นว่า ควรจะดำเนินการศึกษาในลักษณะที่ครอบคลุมสภาพการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในด้านอื่น ๆ นอกจากการขอลงสัญชาติไทยด้วย เนื่องจากเป็นภาพรวมที่จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและการแก้ไขปัญหาชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในด้านต่าง ๆ ไม่ใช่เฉพาะการให้สัญชาติแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้น ศูนย์นิติศาสตร์ และคณะวิจัยจึงได้หารือ และกำหนดชุดโครงการวิจัย เรื่องนี้ขึ้น เพื่อศึกษาให้เห็นภาพรวมในเรื่องนี้ และทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยก็ได้อนุมัติโครงการนี้ เมื่อเดือน ธันวาคม ๒๕๔๐

๒. ขอบเขตการวิจัย

๒.๑ ศึกษาสถานภาพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในการได้รับสัญชาติไทย และการได้รับสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ทั้งในกฎหมายไทยและกฎหมายระหว่างประเทศ รวมทั้งแนวทางปฏิบัติของเจ้าพนักงานและรัฐบาลไทยที่ดำเนินการเกี่ยวกับการให้สถานภาพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

๒.๒ ศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย อันเกิดจากผลกระทบจากนโยบายของรัฐ โครงการพัฒนาด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และการควบคุมพืชเสพติด กระบวนการค้าหญิงและเด็ก การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่า มีอยู่อย่างไร และมีสภาพปัญหาและสาเหตุอย่างไร

๒.๓ ศึกษาสาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยพิจารณาทั้งในด้านองค์กรของรัฐ และเอกชนที่เข้าไปดำเนินการเกี่ยวกับชาวเขาและชนกลุ่มน้อย และในด้านความจำเป็นและความต้องการของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเอง

๒.๔ เพื่อนำประเด็นต่าง ๆ ที่ศึกษาได้ในเบื้องต้น มากำหนดปัญหาสำคัญและแนวทางการศึกษาวิจัยในโครงการวิจัยใหญ่ต่อไป ทั้งนี้เพื่อนำเสนอแนวทางการแก้ไขที่เป็นไปได้และสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความจำเป็นแก่ทุกฝ่าย ให้แก่รัฐบาลและผู้ที่เกี่ยวข้อง

๓. หัวข้อที่ศึกษา

เพื่อให้ครอบคลุมและตอบคำถามที่ได้ตั้งไว้ในขอบเขตการวิจัย คณะวิจัยจึงได้แบ่งหัวข้อในการศึกษาออกเป็น ๑๑ เรื่อง ดังนี้

๓.๑ สถานภาพทางบุคคลของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ศึกษาโดย รศ. ดร.พันธุ์ทิพย์ กาณจนะจิตรา-สายสุนทร

๓.๒ การศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย ศึกษาโดย ผศ. ดร.เพ็ญศิริ จีระเชชากุล

๓.๓ พฤติกรรมสุขภาพของชาวไทยบนพื้นที่สูง ศึกษาโดย ผศ. ดร.กุศล สุนทรธาดา

๓.๔ สภาพการรักษและการควบคุมโรคของชนกลุ่มน้อย ศึกษาโดย พ.ญ. สมบูรณ์ เกียรตินันท์ และ ผศ. น.พ. กัมมัต กุมาร ปาวา

๓.๕ สภาพการประกอบอาชีพของชาวเขาในประเทศไทย ศึกษาโดย นายภูศักดิ์ ธรรมศาล และ นายปรีดา กุณามา

๓.๖ ปัญหาการประกอบอาชีพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ศึกษาโดย ผศ. ดร. พิศวาท สุคนธ์พันธุ์ และ ดร. ปฐมาภรณ์ บุญปราง

๓.๗ ชนกลุ่มน้อยกับการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศึกษาในประเด็นในการพิจารณาผลกระทบต่อโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และน้ำ กับสภาพความเป็นอยู่ของชาวเขา แนวโน้ม และปัญหา ศึกษาโดย ผศ. พรรณิพา บุรพาชีพ ผศ. วิลาสินี อโนมะศิริ และ รศ. ณรงค์ ใจหาญ

๓.๘ โสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยกับขบวนการค้าหญิงในประเทศไทยและข้ามชาติ ศึกษาโดย ผศ. ดร. กฤตยา อาชวนิจกุล

๓.๙ ประสิทธิผลและการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อยทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในประเทศไทย ศึกษาโดย รศ. ณรงค์ ใจหาญ

๓.๑๐ สิทธิของชนกลุ่มน้อยในกฎหมายระหว่างประเทศ ศึกษาโดย ดร.พรชัย ดำนวิวัฒน์

๓.๑๑ สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ศึกษาโดย รศ. ณรงค์ ใจหาญ

การศึกษาทั้ง ๑๑ หัวข้อนี้ มุ่งเน้นการศึกษาประเด็นที่ได้มีการศึกษาในเรื่องดังกล่าวที่ผ่านมา ซึ่งนำไปสู่การวิเคราะห์ว่าควรจะศึกษาในหัวข้อเหล่านี้อย่างไรต่อไปเพื่อให้สามารถพัฒนาองค์ความรู้ อันจะสามารถนำมาใช้ในการศึกษาและทำความเข้าใจสถานภาพและสภาพการดำรงชีวิตชาวเขาและชนกลุ่มน้อยได้ตรงกับสภาพความเป็นจริงและสอดคล้องกับสิทธิที่เขาได้รับการประกันทั้งในกฎหมายไทยและกฎหมายระหว่างประเทศ

๔. วิธีการศึกษา

๔.๑ ศึกษาข้อมูลที่ได้จากงานวิจัย หนังสือ ตำรา เอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวเขาและชนกลุ่มน้อย และนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ศึกษาว่างานวิจัยหรืองานเขียนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสถานภาพแห่งสิทธิและการดำรงชีวิตอยู่ของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย มีการศึกษามาแล้วในเรื่องใดบ้าง และควรจะทำการศึกษาต่อไปในเรื่องใดบ้าง

๔.๒ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จากเจ้าหน้าที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ที่เกี่ยวกับการให้สัญชาติ การศึกษา การอนามัย การให้บริการด้านสังคมสงเคราะห์ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การประกอบอาชีพ เป็นต้น เพื่อเป็นข้อมูลวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อทราบแนวปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ ต่อการลงสัญชาติไทย การทะเบียนราษฎร และการได้รับการบริการจากรัฐในด้านต่างๆ ว่ามีสภาพปัญหา อุปสรรคอย่างไร

๔.๓ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมมนาย่อย ๒ ครั้ง ในวันที่ ๕-๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑ ณ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้เข้าร่วมสัมมนากับผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับชาวเขาในเขตภาคเหนือ และได้พูดคุยสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขในหัวข้อเรื่อง “การทำงานขององค์กรของรัฐเกี่ยวกับชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย” และหัวข้อ “มาตรฐานการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย” ซึ่งได้ข้อสรุปที่สำคัญหลายประการตามที่คณะผู้วิจัยได้รับผิชอบในการศึกษาใน ๑๑ หัวข้อข้างต้น

นอกจากนี้ ยังได้รับข้อมูลจากโครงการธรรมจาริก และเข้าไปดูงานที่บ้านต้นลุง ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้รับข้อมูลด้านการพัฒนาชาวเขา จากท่านอาจารย์พระประสิทธิ์ ปัวฒค์โก ในวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑

๔.๔ นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมด มาสังเคราะห์ และนำเสนอประเด็นปัญหา และหัวข้อที่ควรศึกษา เพื่อนำเข้ารับฟังความคิดเห็นในการสัมมนาระดับชาติ ใน วันที่ ๓-๔ มิถุนายน ๒๕๔๑ ณ โรงแรมเอส ดี อเวนิว กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้โดยเสนอรายงานทั้งหมด ๑๒ รายงาน พร้อมด้วยผู้วิจารณ์รายงาน รายงานละ ๒ ท่าน

หลังจากที่ได้รับข้อคิดเห็นทั้งของผู้วิจารณ์ และผู้เข้าร่วมการสัมมนาในวันที่ ๓-๔ มิถุนายน ๒๕๔๑ ข้างต้น ทางคณะผู้วิจัยทั้งหมด ได้นำข้อคิดเห็นดังกล่าวมาปรับปรุงรายงานแต่ละฉบับ และนำเสนอเป็นข้อปรับปรุงในรายงานฉบับสมบูรณ์ และประชุมหารือว่าควรจะนำเสนอประเด็นการวิจัยในชุดโครงการนี้ต่อไปอย่างไร เพื่อก่อให้เกิดการปรับปรุงในด้านนโยบาย กฎหมายและการให้ความช่วยเหลือแก่ชาวเขา และชนกลุ่มน้อยอย่างไรต่อไปอย่างไร จึงจะสอดคล้องกับการดำรงชีวิตอยู่ของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในการพัฒนาชีวิตของตน และเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำรงชีวิตในสังคมไทยได้ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย

๕. ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษา

๕.๑ ปัญหาการมีสิทธิและสัญชาติของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

๕.๑.๑ มีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างเจ้าหน้าที่ที่ทำงานเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย และชาวเขากับนักวิชาการ นักกฎหมาย นักสังคมวิทยา ในเรื่องความหมายและขอบเขตของคำว่า “ชนกลุ่มน้อย” “ชาวเขา” ซึ่งนิยามที่แตกต่างกันนี้ ก่อให้เกิดปัญหาในการศึกษาว่างานวิจัยตามโครงการนี้จะทำการศึกษาในชนกลุ่มใด และก่อให้เกิดความสับสนต่อการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ในการร่วมสัมมนาหรือกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาชนกลุ่มน้อย ชาวเขา หรือ ชนกลุ่มน้อยต่างชาติ ซึ่งในการศึกษาในเบื้องต้น มีการวิเคราะห์นิยามนั้นไว้ ในรายงานบางฉบับของโครงการนี้ (เช่นรายงานฉบับที่ ๑๐ และหมายเลข ๖ เป็นต้น) แต่โดยสรุปในการศึกษาเบื้องต้น คณะผู้วิจัยส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับการศึกษานั่นสภาพการดำรงชีวิตของชาวไทยภูเขา ซึ่งมีถิ่นกำเนิดในประเทศไทย เป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก ทั้งนี้ เนื่องจากข้อจำกัดในระยะเวลาของการศึกษา และข้อจำกัดในด้านข้อมูลที่ศึกษา อย่างไรก็ตาม การที่ได้ตั้งหัวข้อเรื่องให้ครอบคลุมชนกลุ่มน้อยอื่นด้วยกัน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยบางท่านที่มีข้อมูลในประเด็นชน กลุ่มน้อยกลุ่มอื่นด้วยได้นำเสนอประเด็นในการศึกษาของเรื่องนั้นต่อสาธารณชนด้วย แต่ต้องเป็นชน กลุ่มน้อยที่มีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศไทย ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่า จะก่อให้เกิดความหลากหลายในการศึกษา แทนที่จะจำกัดเฉพาะชาวเขาแต่กลุ่มเดียว

อย่างไรก็ดี การเปิดหัวข้อให้ครอบคลุมทั้งชาวเขาและชนกลุ่มน้อยนี้เอง ทำให้เกิดข้อวิจารณ์ในการสัมมนาระดับชาติ วันที่ ๓-๔ มิถุนายน ๒๕๔๑ มากกว่า ก่อให้เกิดความสับสนในการวิเคราะห์ แต่คณะผู้วิจัยเองก็มีได้ถือว่าประเด็นที่สับสนนี้จะมีผลกระทบต่อการศึกษาต่อไปในอนาคต แต่เป็นปัญหาสำคัญที่ควรได้รับการจัดนิยามของคำดังกล่าวไว้ในที่ใดที่หนึ่งสำหรับผู้ปฏิบัติงาน เพื่อผลในการปฏิบัติให้ถูกต้องตรงกันในระหว่างผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องซึ่งต้องใช้การสื่อความหมายกันในแนวปฏิบัติที่เป็นเอกภาพเดียวกัน ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า การให้นิยามที่แตกต่างกันในระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบทำให้เกิดการปฏิบัติต่อชาวเขาและชนกลุ่มน้อยอย่างไม่สอดคล้องกับสิทธิตามกฎหมายที่เขามีอยู่หรือสิทธิของเขาที่ควรได้รับตามมาตรฐานสากล

๕.๑.๒ การศึกษาในรายงานหมายเลข ๑ และหมายเลข ๑๑ แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาการลงสัญชาติของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะกฎหมายสัญชาติของไทยได้รับการนำมาบังคับใช้ที่ไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายในเรื่องการได้รับสัญชาติโดยหลักภูมิลำเนา ทั้งนี้ ประการแรก เกิดจากความเปลี่ยนแปลงในด้านนโยบายความมั่นคง ทำให้แนวทางปฏิบัติในการลงสัญชาติไทยให้กับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยมีความซับซ้อนและสับสน ประการที่สอง เกิดจากความไม่รู้ การไม่ได้แจ้งสิทธิ และความไม่เข้าใจของเจ้าหน้าที่ต่อปัญหาฐานะของชาวไทยภูเขาที่มีได้แยกหรือแยกออกได้ยากจากชนกลุ่มน้อยต่างชาติ โดยเฉพาะในเขตรอยต่อชายแดน ประการที่สาม เป็นปัญหาเกี่ยวกับชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเอง ซึ่งมีการอพยพ การสวมตัว การละเลย

ในด้านการแจ้งเกิด ปัญหาการสื่อสารของผู้นำหมู่บ้านชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยก่อให้เกิดปัญหาความยุ่งยากในการปฏิบัติกรให้เป็นไปตามนโยบายการให้สัญชาติแก่ชนกลุ่มน้อยที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเป็นอย่างมาก และกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาร่วมของปัญหาชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในหลาย ๆ พื้นที่

๕.๑.๓ กรณีศึกษาเฉพาะพื้นที่ในอำเภอท่าสองยาง อำเภอพบพระ จังหวัดตาก พบว่าในกลุ่มของชาวเขาซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยมีคนกลุ่มน้อยจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย แม้ว่าจะได้เกิดในประเทศไทย หรือได้อาศัยอยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน ส่วนหนึ่งของสาเหตุซึ่งไม่อาจกล่าวโทษผู้ใดได้ เนื่องจากเป็นปัญหาของการไม่สามารถเสาะหาว่าบุคคลดังกล่าวมีภูมิลำเนาในการเกิดในประเทศไทยหรือไม่ เพราะบางหมู่บ้านซึ่งเดิมเคยมีทะเบียนบ้าน แต่เมื่อเกิดการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่และชาวบ้านที่ร่วมกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ ทำให้ทะเบียนบ้านบางหมู่บ้านถูกทำลายไปเพราะไฟไหม้ หรือบางกรณีชาวเขาบางคนบิดามารดาของชาวเขาได้อพยพเคลื่อนย้ายภูมิลำเนาโดยไม่แจ้งแก่ทางราชการและมาตั้งรกรากในพื้นที่ใหม่ และมีบุตรแต่ไม่ได้แจ้งเกิด ต่อมาบิดามารดาตายทำให้บุตรไม่ทราบว่าตนเองเป็นบุตรของใคร และเคยมีทะเบียนบ้านหรือทะเบียนชาวเขาที่ใด หรือการเป็นบุคคลที่ตกสำรวจและบิดามารดาตาย จึงไม่อาจพิสูจน์การเป็นคนไทยได้ กรณีเหล่านี้ เป็นปัญหายุ่งยากที่จะต้องใช้เวลา และความตั้งใจของทั้งสองฝ่ายที่จะร่วมกันพิสูจน์ข้อเท็จจริง อันจะนำไปสู่การได้รับการลงสัญชาติไทยต่อไป

๕.๑.๔ มีข้อกฎหมายบางเรื่องที่เป็นเงื่อนไขในการลงสัญชาติซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองนำมาเป็นหลักเกณฑ์การลงสัญชาติให้แก่ชาวเขา โดยพิจารณาจากการพูดภาษาไทยได้ และการต้องอยู่มาไม่น้อยกว่า ๕ ปี ซึ่งเป็นปัญหาว่าจะชอบด้วยกฎหมายสัญชาติหรือไม่

๕.๑.๕ ตามบทบัญญัติของกฎหมายของไทยในปัจจุบัน การเป็นชนกลุ่มน้อยมิได้ทำให้นุคคลกลุ่มนั้นด้อยสิทธิหรือไม่มีความเสมอภาคที่จะได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายไทย แต่ความไม่เสมอภาคและนำไปสู่การด้อยสิทธิ ด้อยโอกาสที่จะได้รับบริการจากรัฐส่วนใหญ่เกิดจากข้อเท็จจริงและการบังคับใช้กฎหมายที่ทำให้บุคคลนั้นกลายเป็นคนต่างด้าว เพราะไม่ได้รับสัญชาติไทย การไม่มีทะเบียนบ้าน การที่ผู้นั้นไม่มีภูมิลำเนาถาวรในประเทศไทย ปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดสภาพการณ์เช่นนี้ เพราะความไม่เข้าใจในระหว่างธรรมชาติของการดำรงชีวิตของทั้งเจ้าหน้าที่ของไทย และชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย และวิสัยทัศน์ในการมองปัญหาของทั้งผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติที่ยังคงเข้าใจสถานภาพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยที่แตกต่างกัน

๕.๑.๖ ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญของไทยปัจจุบัน ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยได้รับการปกป้องสิทธิหลายประการ ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานสากล ได้แก่ สิทธิของชนกลุ่มน้อยและการรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย ในมาตรา ๓๖ ที่จะเลือกถิ่นที่อยู่และเดินทางในราชอาณาจักร มาตรา ๔๖ ที่จะมิตสิทธิตั้งเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมและมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุง

รักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มาตรา ๕๒ บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในด้านบริการสาธารณสุข ผู้ยากไร้ไม่ได้สิทธิรักษาพยาบาลจากสถานบริการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และการบริการสาธารณสุขต้องทั่วถึง การป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตราย รัฐต้องจัดให้แก่ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่า มาตรา ๕๖ มีสิทธิมีส่วนร่วมร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งการให้หลักประกันสิทธิของชนกลุ่มน้อยเหล่านี้เองนำไปสู่การที่รัฐจะต้องปรับปรุงนโยบาย และการบริหารจัดการ ตลอดจนปรับปรุงระเบียบปฏิบัติเพื่อให้การคุ้มครองสิทธินั้นเป็นจริงในทางปฏิบัติ เพราะจากการศึกษาที่ผ่านมา แม้จะมีการศึกษาถึงสภาพสิทธิของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยไม่มาก หรือในบางเรื่องแทบจะไม่มีเลย แต่จากข้อเท็จจริงในเบื้องต้นซึ่งในรายงานแต่ละฉบับได้ศึกษาไว้ และในโครงการพัฒนาชาวเขาของรัฐบาลนั้น แสดงให้เห็นถึงข้อสงสัยของนักนิติศาสตร์ว่า การปฏิบัติต่อชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในอดีตที่ผ่านมา มีความขัดแย้งหรือสอดคล้องหรือเป็นไปตามหลักประกันที่รัฐธรรมนูญไทยบัญญัติไว้หรือไม่ เพียงใด

๕.๑.๓ ในกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ได้ให้หลักประกันสิทธิของชนกลุ่มน้อยใน ๒ ลักษณะคือ ในสนธิสัญญา หรือความตกลงระหว่างประเทศลักษณะหนึ่ง กับในกฎหมายจารีตประเพณีอีกลักษณะหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อได้รับการปฏิบัติที่เสมอภาคและได้รับความมั่นคงปลอดภัยเช่นเดียวกับคนกลุ่มใหญ่ของประเทศ และได้รับการประกันสิทธิโดยเฉพาะ ดังนี้ คือ สิทธิที่จะดำรงตนอยู่เป็นกลุ่มหรือชุมชนของคน สิทธิที่จะได้รับการดำรงรักษาเอกลักษณ์ของคนทั้งทางด้านวัฒนธรรม ภาษา และศาสนาหรือความเชื่อ สิทธิที่จะไม่ได้รับการเลือกปฏิบัติ

๕.๑.๔ ในรายงานฉบับที่ ๑๐ ได้ให้ข้อศึกษาในเรื่องความสอดคล้องของทางปฏิบัติกับมาตรฐานสากลในด้านการคุ้มครองสิทธิของชนกลุ่มน้อยตามกฎหมายระหว่างประเทศ แม้ว่าสิทธิเหล่านี้จะได้รับการรับรองไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติและกฎหมายลูกบางฉบับ กลับมีผลทำให้ชนกลุ่มน้อยไม่ได้รับการประกันสิทธิเท่าที่ควร เช่น การได้รับสัญชาติ สำหรับผู้ที่เกิดในประเทศไทย การถือสิทธิในที่ดิน ค่าแรงงาน การนับถือศาสนา การแบ่งแยกทางวัฒนธรรม เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันปัญหาสิทธิของชนกลุ่มน้อยตามกฎหมายระหว่างประเทศนั้นย่อมก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อพันธกรณีของประเทศไทยซึ่งคือผลต่อภาพลักษณ์ เกียรติภูมิ และชื่อเสียงของประเทศและประชาชนโดยรวม จึงมีความจำเป็นจะต้องทำการศึกษาเพื่อนำเสนอแนวทางและนโยบาย ตลอดจนการปรับปรุงกฎหมายที่จะให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลนี้

๕.๑.๕ การสำรวจข้อมูลในเบื้องต้น พบว่า เอกสารวิจัย หรือรายงานการศึกษาเกี่ยวกับชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในด้าน สถานภาพแห่งสิทธิในทางกฎหมาย และการสอดคล้องของการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายนั้น ยังไม่มีผู้ทำการศึกษากรณีเฉพาะของไทย แต่ปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นปัญหาที่ควรได้รับการศึกษาอย่างจริงจัง

๕.๒ สภาพการดำรงชีวิตของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

๕.๒.๑ การศึกษาของชาวเขา

๑) ระบบการศึกษาของรัฐที่จัดให้แก่ชาวเขาเป็นอิสระหรือถูกกำกับด้วยนโยบายอะไร
อย่างไร ของรัฐ

- ไม่เป็นอิสระ เพราะถูกกำกับด้วยนโยบายความมั่นคงของรัฐ เพื่อต่อต้านการขยายตัวของ
อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ และการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

- ชาวเขาถูกมองจากรัฐว่าเป็นสาเหตุของปัญหาเสียดิน - การทำลายป่าไม้ และค่าน้ำลำธาร
เป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ เป็นผู้ตกอยู่ในวงจรแห่งความชั่วร้าย คือ โง่ จน เจ็บ ซึ่งเป็นปัญหา
ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

- รัฐใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเพื่อผสมกลมกลืนชาวเขาให้เป็นคนไทย จงรักภักดีต่อประเทศ
ไทย และพัฒนาชาวเขาให้เป็นไปตามเป้าหมายของรัฐ

๒) ระบบการศึกษาที่รัฐจัดให้แก่ชาวเขามีลักษณะ และมีการจัดการอย่างไร

- มีวิธีคิดเช่นเดียวกับการศึกษาที่จัดให้แก่ชาวพื้นราบ คือ เน้นการศึกษาแบบเป็นทางการซึ่ง
เป็นการศึกษาสมัยใหม่

- การจัดการมีทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน หน่วยงานที่รับผิดชอบหลักคือสำนักงาน
คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และกรมการศึกษานอกโรงเรียน มีการจัดการศึกษาแบบสั่ง
การและควบคุมจากส่วนบน เนื้อหาความรู้ในหลักสูตรส่วนใหญ่กำหนดจากส่วนกลางคือกรมวิชา
การโดยเปิดโอกาสให้โรงเรียน และชุมชนกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นได้เองในบางส่วน แต่ในทาง
ปฏิบัติจริงมักไม่เป็นไปตามนั้น เนื่องจากครูมักสอนเพื่อมุ่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสามัญ วิธีการ
ในการศึกษาจึงเป็นการถ่ายทอดจากครูเป็นหลัก

๓) ระบบการศึกษาเช่นนั้นเป็นการศึกษาเพื่อรัฐหรือชาวเขา

- มีเป้าหมายเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐ จึงเป็นประโยชน์แก่รัฐมากกว่าชาวเขา

๔) ระบบการศึกษาเช่นนั้นสอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวเขาหรือไม่ อย่างไร

- ไม่สอดคล้อง เพราะไม่ได้จัดโดยคำนึงถึงวิถีชีวิตของชาวเขาแต่มุ่งเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของ
ชาวเขา

- จึงมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวเขาหลายประการ :-

๑) ส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว และในชุมชนชาวเขาเสื่อมสลายลง

๒) สะกัดกั้นการเจริญเติบโตของการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้แบบดั้งเดิมของ
ชาวเขา

๓) ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของชุมชนชาวเขาจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเชิงพาณิชย์

๔) ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในระบบคิด ความเชื่อ และค่านิยมของชาวเขา

ผลกระทบเหล่านี้นำไปสู่ปัญหาที่ติดตามมาอีกหลายประการ ทั้งปัญหาเชิงวัฒนธรรม จริยธรรม สังคม เศรษฐกิจ ปัญหาเชิงนิเวศน์ ฯลฯ

๕) วิสัยทัศน์ของการศึกษา “เพื่อ” ชาวเขา ควรเป็นอย่างไร

- ควรตอบสนองปัญหา และเป็นประโยชน์แก่ชาวเขาเพื่อให้สามารถอยู่ในชุมชนได้อย่างยั่งยืน และมีทักษะในการใช้ชีวิตร่วมกับชุมชนภายนอก

- การศึกษาควรมีหลากหลายรูปแบบ หลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้มีหลากหลาย โดยมีภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชาวเขาเป็นรากฐาน เปิดโอกาสให้องค์กรชาวบ้าน และองค์กรชาติพันธุ์ เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ทิศทาง และตัดสินใจใด ๆ เกี่ยวกับการศึกษาของชาวเขาในทุกระดับ ทั้งนี้ความสัมพันธ์กับองค์กรอื่นที่ร่วมจัดการศึกษาทั้งองค์กรของรัฐ ของเอกชน ต้องเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบอย่างเสมอภาคกัน

๕.๒.๒ สุขภาพอนามัย การป้องกันและรักษาโรคของชาวเขา

๑) การศึกษาในด้านพฤติกรรมการรักษาสุขภาพอนามัย ของชาวเขา เห็นว่า เป็นรูปแบบของกระบวนการ โดยศึกษาปัจจัยที่เข้าไปกระทบทั้งในด้านระบบสาธารณสุข สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่แวดล้อมชุมชน และการสนองตอบของชาวเขา ซึ่งพบว่า สุขภาพอนามัยของชาวเขาบางด้านดีขึ้น ซึ่งมีผลให้ชาวเขาเปลี่ยนพฤติกรรมมาจากการดูแลตนเองตามแบบแผนประเพณี มาเป็นการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันเพิ่มขึ้น

๒) ปัญหาที่ยังคงประสบอยู่ ได้แก่ อัตราการเจ็บป่วยและการตายของทารก ยังมีอัตราสูง โดยเฉพาะโรคทางเดินหายใจและท้องร่วง ด้านทุพโภชนาการของเด็ก การดูแลสุขภาพของหญิงขณะตั้งครรภ์ การคลอดและการดูแลหลังคลอด และการคุมกำเนิด การเสพสารเสพติด โดยเฉพาะฝิ่นและเฮโรอีน ซึ่งมีผลต่อการแพร่เชื้อเอชไอวีอีกด้วย

๓) ปัญหาที่เกิดขึ้นมีสาเหตุเพราะปัญหาสังคมด้วย ซึ่งบางอย่างเป็นปัจจัยนำ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ปัจจัยเสริม เช่น การยอมรับโศกณิ ก่อให้เกิดปัญหาแพร่โรคเอดส์ และปัจจัยเอื้ออำนวย ได้แก่ การที่บริการสาธารณสุขเข้าไปไม่ถึงชาวเขาที่อยู่ห่างไกล เป็นต้น ดังนั้น จึงต้องศึกษาปัญหาชุมชนประกอบด้วย

๔) การจัดการเกี่ยวกับปัญหาการดูแลสุขภาพ รัฐ องค์กรเอกชน ควรเข้าไปสนับสนุนให้ชุมชนใช้ศักยภาพและทรัพยากรของชุมชนชาวเขาแก้ปัญหาตนเอง โดยกระจายอำนาจการจัดการ เน้นการพึ่งตนเอง การช่วยในการจัดทำระบบ การกำกับดูแล ประเมินผล และระบบข้อมูล

๕) ควรส่งเสริมให้ชุมชนและบุคคลของชาวเขาให้มีส่วนร่วมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพมากยิ่งขึ้น โดยไม่ลืมหักทางวัฒนธรรมของชาวเขา

๖) ความสูงของภูเขาที่ชาวเขาอาศัยอยู่มีผลต่อสุขภาพอนามัย เพราะมีผลกระทบต่อสรีระร่างกายและต่อหญิงมีครรภ์ และทารกในครรภ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสูงตั้งแต่ ๑,๕๐๐ เมตรขึ้นไป แต่ยังไม่มีการศึกษาในเรื่องนี้ในเมืองไทยมากนัก

๗) ปัญหาสุขภาพอนามัยของชาวเขา มีปัจจัยที่ส่งผลหลายประการ เช่น พันธุกรรมที่แตกต่างกันในแต่ละเผ่า การเคลื่อนย้ายของชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยในเขตรอยต่อชายแดน มีส่วนในการพาโรคต่าง ๆ เข้ามาในประเทศไทย โดยเฉพาะโรคมาลาเรีย และไข้ซัง ความเชื่อดั้งเดิมของแต่ละเผ่า บางกรณีเป็นการป้องกันโรค แต่บางกรณีเป็นการทำให้เกิดโรคมมากขึ้น และความเชื่อและประเพณีบางอย่าง ทำให้การควบคุมอนามัยแม่และเด็ก และการวางแผนครอบครัวตามหลักขององค์การอนามัยโรคไม่ได้ผล

๘) ชาวเขาส่วนใหญ่ยังประสบปัญหาทุพโภชนาการ ซึ่งนอกจากจะเป็นปัญหาเนื่องจากความเชื่อ และสุขอนามัยส่วนบุคคลแล้ว ยังเกิดเพราะความยากจนด้วย

๙) การรักษาอนามัยสิ่งแวดล้อม เช่น การสุขาภิบาลครัวเรือน สุขาภิบาลส่วนบุคคล และสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม น้ำใช้น้ำดื่ม ส้วม ได้พัฒนาไปได้ระดับหนึ่ง แต่มีผลกระทบจากการอพยพแรงงานจากชาวเขาของประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้เกิดปัญหาการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่ต่ำกว่ามาตรฐาน

๑๐) การดำเนินการเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพจิตในชาวเขามีน้อยมาก ส่วนการรักษาสุขภาพฟัน มีน้อย และมักจะกระทำในโรงเรียน

๑๑) ควรให้ความสนใจต่อการรักษาโรคของชาวเขาโดยใช้สมุนไพร ซึ่งเกิดผลดีในหลายโรค และควรศึกษาให้มีการสนับสนุนให้ท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการจัดบริการสาธารณสุขเพื่อขยายการที่รัฐส่วนกลางหรือภูมิภาคไม่อาจให้บริการได้ อย่างทั่วถึง

๕.๒.๓ สภาพและปัญหาการประกอบอาชีพของชาวเขา

๑) ชาวเขาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพกสิกรรม (ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์) และเพาะปลูกบริเวณพื้นที่สูง มีเพียงร้อยละ ๑๐ เท่านั้นที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร

๒) การประกอบอาชีพทางเกษตร เปลี่ยนจากการเพาะปลูกเพื่อยังชีพ เป็นการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ ส่วนการใช้แรงงาน ส่วนใหญ่เป็นแรงงานค่อนข้างไร้ฝีมือ ส่วนใหญ่ รับจ้าง ทำงานบ้าน ห้างบริการ ร้านอาหาร โรงงาน ช่างฝีมือ และค้าขาย และส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง ๑๘-๓๐ ปี รองลงมา ๑๕-๑๗ ปี

๓) ปัญหาของการประกอบอาชีพทางเกษตร คือการขาดสิทธิทำกินในพื้นที่เพาะปลูก เพราะเป็นการเพาะปลูกในเขตอนุรักษ์ ส่วนการประกอบอาชีพแรงงาน มีปัญหาเรื่องการได้รับการรับรองว่าเป็นคนไทย ความแตกต่างในภาษาพูด และวัฒนธรรม